

Samenvatting

Het doel van een pleegzorgplaatsing is doorgaans gericht op het zo snel mogelijk herstellen van de oorspronkelijke opvoedingssituatie of het op korte termijn verkrijgen van duidelijkheid omtrent de haalbaarheid hiervan (Hermanns & Horn, 2000). Indien mogelijk heeft de pleegzorgplaatsing een afgebakend en tijdelijk karakter, waarin wordt toegewerkt naar een thuisplaatsing. Blijkt echter herstel van een aanvaardbare pedagogische opvoedingssituatie bij ouders niet mogelijk dan is het doel van de pleegzorgplaatsing gericht op het bieden van een nieuw perspectief voor de opvoeding van het pleegkind (Weterings, 1991, 2005).

Ondanks het toenemend aantal jeugdigen dat in de pleegzorg wordt geplaatst is er nog maar **weinig kennis over de ontwikkeling van deze jeugdigen tijdens de pleegzorgplaatsing** (Lambermon, 2005; Lipscombe, Moyers & Farmer, 2004; Strijker & Zandberg, 2001; Zandberg, Knorth & Strijker, 2007). Daarnaast heeft onderzoek van Strijker en Zandberg (2001) laten zien dat het percentage ongunstig voortijdig beëindigde pleegzorgplaatsingen (breakdown) in Nederland voor de langdurige pleegzorg ongeveer 30% bedraagt.

Een breakdown van de pleegzorgplaatsing heeft veelal negatieve gevolgen voor alle betrokkenen van deze plaatsing. Voor het pleegkind zijn dit bijvoorbeeld een verminderde agressieregulatie, een negatief zelfbeeld en een toenemend wantrouwen in (nieuwe) opvoeders (Junger-Tas, 1981; Van den Bergh & Weterings, 2006). Hierdoor neemt het vermogen van het pleegkind om zich aan (nieuwe) opvoeders te binden verder af (Rosenfeld *et al.*, 1997) en ontstaat er een negatieve spiraal van toenemende gedragsproblemen waarmee het risico op een toekomstige breakdown toeneemt (Newton *et al.*, 2000). Voor het pleeggezin leidt een breakdown veelal tot spanningen in de gezinsrelaties (Gilbertson & Barber, 2003; Redding, Fried & Britner, 2000) en gevoelens van falen bij de pleegouders (Denby, Rindfleisch & Bean, 1999; Minty, 1999). Dat kan leiden tot een burn-out van het pleeggezin en het verlies van een pleeggezin voor de zorgaanbieder (Strijker & Zandberg, 2001).

De prevalentie van breakdown bij adolescente pleegkinderen is in Nederland tot nog toe niet onderzocht. Buitenlandse studies tonen echter voor deze groep pleegkinderen een hoog breakdownpercentage, variërend van 40 tot ruim 50% (Farmer, Moyers & Lipscombe, 2004; Leathers, 2006; Sallnäs, Vinnerljung & Westermarck, 2004).

Voorliggende studie wil bijdragen aan de kennis over het verloop van pleegzorgplaatsingen en onderzoeken welke kenmerken van het pleegkind en het pleeggezin zijn geassocieerd

met een breakdown. Hierbij is het onderzoek specifiek gericht op langdurige pleegzorgplaatsingen van adolescente pleegkinderen. Naast de continuïteit van de pleegzorgplaatsing is de ontwikkeling van de pleegkinderen tijdens de plaatsing bestudeerd. Het is immers niet ondenkbaar dat een plaatsing continueert terwijl dit niet optimaal voor de ontwikkeling van het pleegkind blijkt te zijn (Farmer *et al.*, 2004; Lipscombe, Farmer & Moyers, 2003; Minty, 1999; Walsh & Walsh, 1990).

De continuïteit van de pleegzorgplaatsing en de ontwikkeling van het pleegkind tijdens de plaatsing worden beide gezien als indicatoren van het resultaat van de pleegzorgplaatsing. De centrale **onderzoeksvraag** luidt derhalve: **Welke combinatie van pleegkind- en/of pleeggezinkenmerken zijn voorspellend voor het resultaat van de pleegzorgplaatsing?**

Voor het beantwoorden van deze centrale onderzoeksvraag is de pleegzorg in een **theoretisch referentiekader** geplaatst met behulp van het ecologische gedachtegoed van Bronfenbrenner (1979) en de orthopedagogische theorie van Kok (1997). Vervolgens is het 4-variabelenmodel van Rink (2004) gebruikt als oriëntatiekader voor de analyse van de opvoedingssituatie in het pleeggezin en vond aan de hand van dit model een **literatuuronderzoek** plaats naar de continuïteit van de pleegzorgplaatsing en de ontwikkeling van het pleegkind tijdens de plaatsing. Hieruit kwam het volgende naar voren.

Aangaande de continuïteit van de pleegzorgplaatsing bleek de onderzoeksliteratuur consistent wat betreft de associatie met de **pleegkindkenmerken** leeftijd, externaliserende gedragsproblemen en hulpverleningsgeschiedenis. **Pleegkinderen met een hogere leeftijd bij aanvang van de plaatsing, ernstige externaliserende gedragsproblemen en een langere hulpverleningsgeschiedenis hebben een verhoogd risico op een breakdown.** Studies naar andere pleegkindkenmerken zoals sekse, etniciteit, lichamelijk handicap, motivatie en intelligentieniveau bleken minder eenduidig geassocieerd met de continuïteit van de plaatsing.

Wat betreft de associatie van **pleeggezinkenmerken** met de continuïteit van de pleegzorgplaatsing werden minder eenduidige resultaten gevonden. In een aantal onderzoeken zijn weliswaar aanwijzingen gevonden voor een associatie van persoonlijke kenmerken van de pleegouder (leeftijd, ervaren stress en motivatie) met de continuïteit van de plaatsing, echter deze onderzoeken werden veelal niet gerepliceerd of gaven tegenstrijdige uitkomsten. Wat betreft de door pleegouders gehanteerde opvoedingsstijl werden aanwijzingen gevonden dat ondersteunings- en controleaspecten van de opvoeding zijn geassocieerd met de continuïteit van de plaatsing. **De kans op een breakdown lijkt kleiner voor pleegouders met een autoritatieve opvoedingsstijl.** Echter ook hier bleek het aantal studies zeer beperkt en gaven de onderzoeksresultaten geen eenduidig beeld. Dit gold eveneens voor onderzoeken naar de samenhang tussen kenmerken van de situationele context van het pleeggezin – zoals de aanwezigheid van eigen kinderen, het leeftijdsverschil van deze kinderen met het pleegkind en de sociaaleconomische status – en de plaatsingscontinuïteit. Wat betreft de samenhang met het type pleeggezin (netwerk of bestand) werd een opmerkelijk verschil gesignaleerd tussen Nederlandse en buitenlandse studies. In tegenstelling tot de buitenlandse studies bleek het type pleeggezin in de Nederlandse onderzoeken niet geassocieerd met de plaatsingscontinuïteit. Mogelijk dat

verschillen in wetgeving en sociaaleconomische omstandigheden hieraan ten grondslag liggen.

Aangaande de ontwikkeling van pleegkinderen tijdens de pleegzorgplaatsingen is een aantal Nederlandse en buitenlandse longitudinale studies beschreven welke gericht waren op de verandering van het emotioneel en gedragsmatig functioneren van het pleegkind. Over het algemeen kan gesteld worden dat er op groepsniveau sprake is van stabiliteit in het emotioneel en gedragsmatig functioneren van de pleegkinderen. In een aantal studies is eveneens verandering op individueel niveau bepaald. Hier bleek voor 20 tot nagenoeg 50% van de pleegkinderen een verbetering in het functioneren.

Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden is naast het literatuuronderzoek een **empirisch onderzoek** naar het verloop van pleegzorgplaatsingen gestart. Dit empirisch onderzoek kende een prospectief longitudinaal design met twee metingen. Bij startende pleegzorgplaatsingen met pleegkinderen in de leeftijd van elf tot zeventien jaar werden bij zowel pleegouders als pleegkinderen gegevens verzameld op het niveau van het pleegkind (K-variabele), de pleegouder (O-variabele) en de situationele context van het pleeggezin (Sc-variabele). Naast diverse achtergrondvariabelen betrof dit op het niveau van het pleegkind het *emotioneel en gedragsmatig functioneren* (informanten pleegouder en pleegkind) en de *houding van pleegkinderen ten opzichte van sociale grenzen* (informant pleegkind), op het niveau van de pleegouder de *wijze waarop de pleegouder opvoedt* (informant pleegouder) en op het niveau van de situationele context het *gezinsklimaat* (informant pleegouder).

Resultaten

Plaatsingsverloop

Van de deelnemende pleegzorgplaatsingen bleek bij nagenoeg de helft (45.7%) van de plaatsingen binnen anderhalf jaar na de eerste meting sprake van een breakdown. De gemiddelde duur van deze plaatsingen bedroeg dertien maanden. Met behulp van univariate logistische regressieanalyses is vervolgens de predictieve waarde van de variabelen op het niveau van het pleegkind, de pleegouder en de situationele context bepaald. Hier bleken de **achtergrondvariabelen** 'leeftijd van het pleegkind', 'type onderwijs' en 'verblijf' alsook de zelf- en pleegouderrapportage van het emotioneel en gedragsmatig functioneren van het pleegkind en de opvoedingscore geassocieerd met het plaatsingsverloop. Het gezinsklimaat bleek niet geassocieerd met het plaatsingsverloop.

Daarna is door middel van multivariate logistische regressieanalyses getoetst met welke combinatie van predictoren het plaatsingsverloop het meest accuraat kon worden voorspeld. Hiervoor is ten eerste een theoretisch model getoetst. Dit model diende als referentiemodel voor de overige modellen en bevatte de **predictoren** 'externaliserende gedragsproblemen' (informant pleegouder), 'leeftijd pleegkind' en het 'verblijf' van het pleegkind voorafgaand aan de plaatsing als indicatie van de hulpverleningsgeschiedenis. Het model bleek statistisch significant en classificeerde 67.4% van de plaatsingen correct. Vervolgens is getoetst met welke combinatie van predictoren het voorspellingsmodel zou kunnen worden verbeterd. Hierbij is ten eerste gebruikgemaakt van de pleegouderrapportage over het probleemgedrag, vervolgens de zelfrapportage van de

pleegkinderen en ten slotte een combinatie van beide. Gebleken is dat met het model waarbij de pleegouder- en pleegkindrapportage werd gecombineerd, de meest accurate voorspelling van het plaatsingsverloop leverde. Dit model, met de predictoren 'externaliserend probleemgedrag' (informant pleegouder), 'internaliserend probleemgedrag' (informant pleegkind), 'leeftijd pleegkind' en 'verblijf' classificeerde 79.5% van de plaatsingen correct.

Tot slot bleek de opvoedingsscore in het multivariate model geen unieke bijdrage te leveren aan het voorspellen van het plaatsingsverloop

Plaatsingsverloop en ontwikkeling

Voor wat betreft de analyse naar de verschillen in ontwikkeling van de pleegkinderen met een breakdownplaatsing en de plaatsing met een gepland verloop bleek op groepsniveau dat de pleegouders van de breakdowngroep op beide metingen **significant** **meer probleemgedrag** ervoeren dan de pleegouders waarbij de plaatsing als gepland was verlopen. Tevens bleek er voor beide groepen sprake van een significante toename in het ervaren externaliserend probleemgedrag alsook het totale probleemgedrag. Ten slotte bleek uit de analyses voor zowel het internaliserend, het externaliserend als het totale probleemgedrag een significant interactie-effect (van plaatsingsverloop over meting). Voor elk van deze schalen gold dat de pleegouders van de breakdowngroep tijdens de plaatsing gemiddeld een grotere toename aan gedragsproblemen ervoeren dan de overige pleegouders.

Analyses op individueel niveau lieten zien dat voor nagenoeg de helft van de breakdownplaatsingen door pleegouders een significante toename in gedragsproblemen werd ervaren. Voor de plaatsingen met een gepland verloop bleek bij 15% van deze plaatsingen een significante toename in ervaren gedragsproblemen. Wat betreft de verandering in het door het pleegkind zelf gerapporteerde probleemgedrag bleken de pleegkinderen van de breakdowngroep op beide metingen significant meer internaliserend probleemgedrag te rapporteren. Dit gold eveneens voor het door de pleegkinderen gerapporteerde totale probleemgedrag, echter niet voor het externaliserend probleemgedrag. Van een binnengroepen- en een interactie-effect bleek geen sprake.

Uit de analyses op individueel niveau werd geen verschil gevonden tussen beide groepen. Voor zowel de gepland verloop groep als de breakdowngroep bleek voor driekwart van de pleegkinderen geen significante verandering in probleemscore tussen beide metingen. Daarnaast bleek voor beide groepen dat ongeveer 15% van de pleegkinderen een significante afname, en 10% van de pleegkinderen een significante toename in probleemgedrag rapporteerde.

Resultaat van de pleegzorgplaatsing

Tot slot is met behulp van de individuele ontwikkelingsscores en het plaatsingsverloop voor elke plaatsing het resultaat van de pleegzorgplaatsing bepaald. Het resultaat van de plaatsing kent in onderliggende studie twee categorieën, namelijk: 'positief resultaat' en 'negatief resultaat'. Plaatsingen zijn toegewezen aan de categorie '**positief resultaat**' indien de plaatsing zoals gepland was verlopen én er een afname of stabiliteit in het totale

probleemgedrag werd gerapporteerd. Bij een breakdown van de plaatsing of een toename in het gerapporteerde totale probleemgedrag is het resultaat van de plaatsing als negatief gecategoriseerd.

Vanuit het perspectief van de pleegouder bleek het resultaat voor de helft van de plaatsingen positief. Vanuit het perspectief van het pleegkind bleek het resultaat voor bijna 60% van de plaatsingen positief.

Vervolgens is getoetst met welke predictoren het resultaat van de plaatsing het meest accuraat kan worden voorspeld. Voor het voorspellen van het resultaat vanuit het pleegouderperspectief bleek het model met de predictoren: 'totaal probleemgedrag' (informant pleegouder), 'leeftijd' van het pleegkind en het 'type onderwijs' dat het pleegkind volgt, 66.7% van de plaatsingen correct te classificeren.

Vanuit het pleegkindperspectief bleken alleen de predictoren 'leeftijd' van het pleegkind en 'type onderwijs' een bijdrage te leveren aan het voorspellingsmodel. Met dit model werd voor 71.2% van plaatsingen het resultaat correct geclassificeerd.

Uit dit onderzoek is gebleken dat nagenoeg de helft van de pleegzorgplaatsingen van adolescente pleegkinderen ongunstig voortijdig wordt beëindigd, ofwel resulteert in een breakdown. Uit multivariate analyses kwam naar voren dat alleen pleegkindkenmerken geassocieerd zijn met het plaatsingsverloop. Dit onderzoek toont aan dat het in een vroegtijdig stadium van de plaatsing al mogelijk is om het risico op een breakdown in te schatten en geeft dan ook aanbevelingen om dit in de praktijk toe te passen.

